

Stemmen in je hoofd

over *Osebol* van Marit Kapla

door **Janny Middelbeek-Oortgiesen**

In 2019 ging de Zweedse Augustprijs voor fictie (vergelijkbaar met de Nederlandse Librisprijs) naar het boek *Osebol* van Marit Kapla. De titel verwijst naar het gehucht Osebol, in het westen van Zweden. Marit Kapla's ouders gingen er in 1970 wonen toen Marit drie weken oud was en haar vader aan een nieuwe baan als leraar begon in het nabijgelegen Stöllet.

Kapla vertrok na haar middelbare schooltijd om in Stockholm te gaan studeren, maar keerde in 1992 in de streek terug om als journalist bij *Värmlands Folkblad* te beginnen. In 1998 verliet ze de provincie en vestigde ze zich in Göteborg, maar ze kwam vaak terug naar haar ouders in Osebol. Ook na hun overlijden liet het plaatsje haar niet los. Osebol bleek met haar vergroeid; alleen daar lag de horizon op de juiste plek, zoals Kapla het zelf uitdrukt.

Het was voor haar reden om in 2016 en 2017 alle vierenzeventig inwoners van het gehucht te interviewen over hun bestaan. Het boek *Osebol* vormt de neerslag van deze interviews, waarbij de verhalen in elkaar haken en samen een caleidoscopisch beeld vormen van deze samenleving, die grote veranderingen heeft doorgemaakt, door niet alleen het sluiten van houtindustrieën, het verdwijnen van voorzieningen en de uittocht van jonge mensen, maar ook door de komst van een (later weer gesloten) asielzoekerscentrum.

Reportagepoëzie

Het bijzondere aan *Osebol* is dat Kapla in het boek niet zichtbaar optreedt als interviewer en nergens zelf aan het woord komt. Haar taak is die van rangschikker van de uitlatingen van de geïnterviewden zonder iets aan hun zinnen te veranderen. De recensent van het Zweedse dagblad *Expressen* omschreef het eindresultaat als 'knap uitgebeitelde regels die als meerduidige wolken over de pagina's zweven'.

De luchtige bladspiegel en de manier waarop de spreektaalige, vaak fragmentarische zinnen worden weergegeven, wekken inderdaad de indruk dat we hier met een dichtwerk te maken hebben. *Osebol* is dan ook wel 'reportagepoëzie' genoemd.

Zo vertelt Ulla-Lena Larsson, geboren in 1934, op de volgende manier over haar herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, toen Zweden neutraal was maar wel met de oorlog te maken kreeg:

Er waren veel vluchtelingen uit Noorwegen.

Ze staken de grens over
en daalden dan af naar Östmark.

We konden het horen als er gebombardeerd werd.

Je kon horen dat het oorlog was.

Het was meer dan dertig kilometer verderop
maar dat hoor je natuurlijk.

Ik was nog klein
maar dat weet ik nog wel.

Stemmen in je hoofd

Wanneer ik vertaal is het voor mij belangrijk hoe de originele tekst klinkt en op welke manier ik dat het beste omzet in het Nederlands. Bij dit boek had ik dat nog sterker dan anders, juist omdat de auteur ongefilterd weergeeft hoe al die dorpingen praten. Terwijl ik aan de vertaling werkte, hoorde ik dan ook voortdurend stemmen in mijn hoofd.

De vierenveertig geïnterviewden, van wie de oudste in 1924 geboren is en de jongste in 2002, zijn lang niet allemaal geboren en getogen in Osebol. Zo is de van Pruisische adel afstammende Armgard zu Putlitz na de Tweede Wereldoorlog voor de Russen gevlucht en bij toeval in Osebol terechtgekomen. Ze vertelt over de verdwijning van haar vader het volgende:

Op een nacht werd mijn vader door de Russen opgehaald
omdat hij wapens zou hebben verborgen.

Er kwamen een Russische officier
en een tolk en een gewone soldaat.

Ze kwamen de slaapkamer in waar wij sliepen.

We mochten afscheid nemen van onze vader
en daarna verdwenen ze.

Dat was in oktober '47.

Dat was de laatste keer.

(...)

Vlak voor Kerstmis '47 zijn ze teruggekomen.

Ze kwamen altijd rond vijf uur in de ochtend.

Het ging weer over de wapens.

Iemand had aangifte gedaan.

Ze wilden altijd van allerlei dingen aangifte doen.

Of het waar was of niet maakte niet uit.

We moesten meekomen naar het tuinschuurtje.

De wapens zouden op de vliering daar liggen
maar ze lagen er natuurlijk niet.

(...)

Hij zegt dat mijn moeder
met hem moet meekomen.

Zij zegt
wat moet ik dan met mijn drie kinderen doen?

Toen zei hij...

Weet je, die Russische officieren waren
echt charmante mensen.

Ze waren ontwikkeld.

Ze kwamen vaak ook uit adellijke kringen
al was dat lang geleden
maar toch
ze hadden echt prettige omgangsvormen.

Hij vroeg
had u geen familie in het westen?

(...)
De tolk was woest.

Dat was een Duitse communist.

Die wilde niet
dat wij het er goed vanaf zouden brengen
maar de officier deugde
dat moet ik zeggen.

De jonge Pool Maciej (Mattias) Danilowicz, geboren in 1991, koos bewust voor Osebol. Hij heeft het er naar zijn zin, maar houdt de Zweden ook een spiegel voor:

Ik heb een keer een zomer
op een boerderij gewerkt.

Ik moest metaalplaten losschroeven
van een grote loods voor tractoren
want ze gingen er houten planken op leggen.

Ze hadden ingepland
dat ik een week aan het werk zou zijn.

Ik zei
een week hiervoor?

Het kostte me een dag.

En zij van
alle Jezus hoe krijg je dat voor elkaar?

Ik nam geen koffiepauze
rookpauze
plaspauze
lunchpauze
middagpauze
pauzepauze
maar ik werkte door.

Waarom niet doorwerken
en iets afmaken
in plaats van een beetje werken
en pauze nemen?

Of je werkt hard
of helemaal niet
niet iets ertussenin.

Dat is iets wat ik niet
van de Zweden heb overgenomen.

De van oorsprong Hongaarse István Fóth beziet Osebol en de provincie Värmland ook met de
blik van de buitenstaander:

Er is iets interessants
aan Osebol
wat ik me eigenlijk nu pas
voor het eerst realiseer.

Als dit een rivier
zuidelijker in Europa was geweest
maakt niet uit welke
dan hadden de buurtschappen

op de rivier uitgekeken.

Hadden ze een haventje gehad.

Hier is het precies andersom.

Hier zijn ze altijd
bang geweest voor de rivier
met overstromingen en dingen.

In alle buurtschappen staan de huizen
met hun gezicht naar de weg
en daarna komen er akkers en weilanden
en daarna komen er struiken
en helemaal in de verte
komt de rivier.

Dialectvalkuil

Sommige van de oudere sprekers gooien af en toe een Värmlands woord of een Värmlandse uitdrukking in hun zinnen. Dat was voor mij als vertaler opletten geblazen, want bijvoorbeeld een veelvoorkomend woordje als *jämt* betekent in het standaard-Zweeds ‘aldoor, altijd’, maar in het Värmlands dialect ‘alleen, slechts’. Gelukkig bood het *Värmländsk Ordbok* (Värmlands woordenboek) vrijwel altijd uitkomst en anders was de auteur graag bereid tekst en uitleg te geven.

Het weergeven van dialect in vertaling is altijd een moeilijke kwestie, maar het lukte om er af en toe een woordje in te verwerken, bijvoorbeeld in het relaas van Karin Håkansson (1926-2017) over haar man Alf:

Alf zat in dienst
samen met eentje uit Gotenburg.

Hij zat bij de cavalerie
paarden
maar hoe die vent uit Gotenburg
bij de cavalerie kon komen
daar snapte hij niks van.

Hij wist niks van paarden.

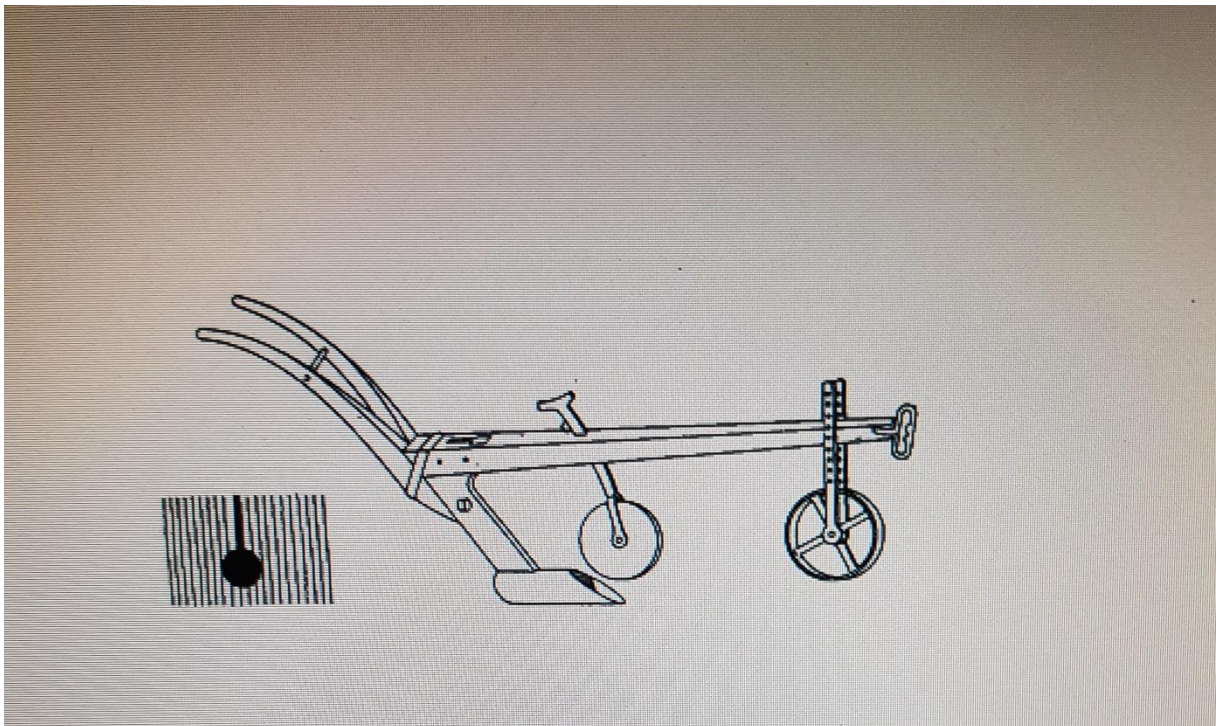
Alf zei tegen hem
heb je nooit
met paarden te maken gehad?

Nee, zei hij
het kan zijn dat ik op de markt
weleens een peerd heb gezien.

Vakjargon

Ook vormde vakjargon een speciale uitdaging. Inwoners van Osebol die vertellen over hun werk in de spaanplatenfabriek, de bosbouw of de thuiszorg gebruikten een terminologie waarin ik me moest verdiepen.

En wat te denken van een *môllplog* die door Jan Hagström als jong jongetje op het aardappelveld werd voortgetrokken? Het werktuig bleek in het Nederlands een 'molploeg' te heten en ik vond op internet een verhelderende tekening:

Meedenken over de uitgave

Osebol heeft in het Zweeds geen ondertitel, maar de Nederlandse uitgever en ik vonden dat die nuttig kon zijn, omdat de gemiddelde Nederlandse lezer de naam *Osebol* niet meteen als een plaatsnaam zal identificeren. Al brainstormend kwamen we via ‘Stemmen uit de provincie’, ‘Dorp in Värmland’, ‘Getuigenissen uit de provincie’ en ‘Plattelandsgetuigenissen’ uiteindelijk op ‘Getuigenissen van het Zweedse platteland’.

Zelf heb ik voorgesteld om een kaart in het boek op te nemen zodat duidelijk is waar *Osebol* ligt en dat idee is overgenomen:

Ook leek het me goed de naam en de geboortedatum van de geïnterviewde, die in het origineel onder aan de bladzijde staan, in de Nederlandse uitgave naar boven te verplaatsen. Al vertalend merkte ik dat het prettiger was om in een oogopslag te zien wie er aan het woord was zonder dat je eerst onderaan hoefde te kijken.

Meedenken over allerlei aspecten van de Nederlandse *Osebol* was fijn, maar het waren vooral de stemmen uit dit bijzondere boek die in mijn hoofd nog lang hebben nageklonken.

Vertalersgeluktournee
20 april 2022

Janny Middelbeek-Oortgiesen studeerde Zweedse taal- en letterkunde, Algemene Literatuurwetenschap en Kunstgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en is werkzaam als vertaler van Zweedse literatuur in het Nederlands. Daarnaast adviseert ze uitgevers, geeft ze vertaalworkshops en begeleidt ze als mentor aankomend literair vertalers. Middelbeek-Oortgiesen vertaalt zowel fictie als non-fictie en heeft ook een aantal vertaalde toneelstukken op haar naam staan.

Van de Zweedse Academie ontving ze in 2013 de Tolkningspriset voor haar hele oeuvre. In 2018 werd haar werk bekroond met de Letterenfonds Vertaalprijs. In 2019 werd Middelbeek-Oortgiesen genomineerd voor de Europese Literatuurprijs met haar vertaling *De Polyglotte Geliefden* van de Zweedse auteur Lina Wolff.

Marit Kapla (1970) woont in Göteborg en schrijft voor het Zweedse culturele tijdschrift *Ord & Bild*. *Osebol* is haar debuut; het boek werd in 2019 bekroond met de Augustprijs voor fictie. In Zweden zijn er meer dan 20.000 exemplaren van verkocht.